

УДК 347.23

Беззубов Дмитро Олександрович,

доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

ДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Анотація: *в статті розкривається категорія господарських правовідносин з позиції сучасного господарського права. Визначається місце і роль господарських правовідносин в системі організації діяльності юридичних осіб. З наукової позиції відомих вчених подається доктринальне визначення господарських правовідносин. Аналізується склад і ознаки господарських правовідносин як елементу господарського права.*

Ключові слова: господарське право, організація, правовідносини, ознаки, склад.

Summary. *At the beginning of the new millennium, our country is experiencing a turning point in its formation and development. Transformation processes cover almost all spheres of the national economy and state institutions. How successful they will be, how well and quickly the mechanism of legal regulation of their activities and relations between them will depend on Ukraine's future in a difficult geopolitical environment in the 21st century.*

The scope of airspace, which is naturally considered to be a component of the sovereign territory of our state, is no exception. Today, this area is very promising, especially in the area of airspace business.

Therefore, it is important to understand that truly effective economic use of airspace is not possible without a clear legal regulation of economic relations in this area, and, above all, it concerns the precise definition of the legal status of economic operators in the field of use of airspace of Ukraine (PP of Ukraine), as well as the consolidation of the legal forms of these entities, the features of their powers, rights and responsibilities in the field of management. In this regard, the relevance of the topic of this work is undeniable.

It is worth noting that some aspects of the organizational and legal foundations of economic activity in the field of airspace use were investigated by such scientists as LA Zhuk, NM Korchak, AA Gelich, TG Udalov. In particular, the scope of their scientific work concerned the issues of economic activity in the use of Ukrainian airspace, the legal status of airlines in business relationships, increasing the competitiveness of Ukrainian airlines in the international market, as well as the problems of improving business activity in the use of airspace.

As for the definition of the concept and types of organizational and legal forms of economic entities in the use of Ukrainian airspace, it was not considered as a separate area of research in domestic legal science.

In addition, the original basis of the work is the original state regulatory acts, such as the Constitution - the basic law of Ukraine, the Economic, Civil and Air Codes of Ukraine, in the part related to research issues, as well as a number of laws, decrees, decrees and orders, and also the charters of some aviation companies that determine certain aspects of the legal regulation of the organizational forms of economic entities in the use of airspace.

The object of this work is public relations on the right regulation of the functioning of the subjects of economic use of the airspace of Ukraine.

The subject of the research is the nature and content of the organizational and legal forms of economic entities in the use of Ukrainian airspace.

Key words: economic law, organization, legal relations, signs, composition.

Актуальність теми статті проявляється в тому, що здійснення безпосереднього регулятивного та управлінського впливу на діяльність суб'єктів господарювання втілюється у конкретних, реальних організаційно-господарських відносинах, що складаються між названими суб'єктами та органами державної влади, місцевого самоврядування, іншими суб'єктами організаційно-господарських повноважень.

В умовах сучасного ринку безпосередньо практичного значення набувають питання укріплення правових основ господарювання, визначення оптимального співвідношення державного регулювання і саморегулювання, формування цілісної і взаємоузгодженої системи відносин регулювання господарської діяльності та управління нею. Подальший розвиток ринкової економіки потребує своєчасного та адекватного вдосконалення форм і засобів впливу держави на економічні процеси.

Правове регулювання вказаних відносин здійснюється через відповідні організаційно-господарські правовідносини, які визначають місце учасників реальних відносин у регулюванні господарської діяльності та управлінні нею, конкретизують юридичні права, обов'язки, відповідальність цих учасників, забезпечують їх реалізацію відповідно до законодавства. Утвердження таким чином правового господарського порядку у відносинах "по-вертикалі" є надзвичайно актуальним у сучасних умовах застосування непрямих форм і методів регулювання економіки, що особливо потребують опосередкованості правом.

Місце, яке займають організаційно-господарські правовідносини в механізмі правового регулювання господарської діяльності, обумовлює практичне значення дослідження їх як категорії господарського права.

Беручи до уваги вищенаведене, актуальність даного дослідження є очевидним. Отже, тема правова характеристика та особливості господарських правовідносин є актуальною та має як теоретичний, так і практичний інтерес.

Об'єктом наукової статті є господарські правовідносини.

Предметом наукової статті є правова характеристика та особливості господарських правовідносин.

Метою статті є дослідження та аналіз наукових поглядів щодо чинного законодавства України, що розкривають правову характеристику та особливості

господарських правовідносин, а також виявлення особливостей правового регулювання та шляхів їх законодавчого удосконалення їх формування та розвитку в сучасний період.

Для вивчення даної теми ставляться **наступні задачі**: проаналізувати поняття та ознаки господарських правовідносин; узагальнити види господарських правовідносин; узагальнити джерела права, що регулюють господарські правовідносини; обґрунтувати класифікацію учасників господарських правовідносин; виявити корпоративні правовідносини як різновид господарських відносин.

Методи дослідження складають загальнотеоретичні методи та підходи до визначення правової характеристики та особливостей господарських правовідносин.

З цією метою використовується система як загальнофілософських (діалектика, об'єктивність, історизм), загальнонаукових (метод системного аналізу, структурно-функціональний, ретроспективно-порівняльний, метод моделювання і прогнозування), так і спеціальних (формально-юридичний, порівняльно-правовий, статистичний) методів дослідження.

Теоретичне значення мало застосування системно-структурного методу, який сприяв визначенню поняття, ознак та видів господарських правовідносин.

Метод моделювання застосовано при розробленні пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства і практики його застосування.

У рамках зазначеного методологічного підходу використано також формально-логічний метод, за допомогою якого досліджувалася класифікація учасників господарських правовідносин.

На цих методологічних засадах здійснювалися збір, обробка та аналіз емпіричного матеріалу.

Емпіричною базою дослідження стало чинне законодавство України, у ході дослідження опрацьовувалися також монографічна та навчальна література.

Наукова новизна статті визначена метою і поставленими завданнями. Вона полягає в тому, що в роботі був проведений аналіз наукової розробки проблем, які мають місце в правовій характеристиці та особливостей господарських правовідносин.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження зазначених правовідносин у період доринкової економіки та на початку ринкових перетворень проводилися В. К. Мамутовим, О. А. Красавчиковим, Г.Л. Знаменським, І. А. Танчуком, В. С. Мартем'яновим, В. Ф. Опришком та іншими правознавцями. Після прийняття Господарського кодексу України окремі питання цих правовідносин розглядалися, зокрема, у монографічних дослідженнях О. А. Беляневич, О. П. Подцерковного, О. В. Шаповалової.

Але незважаючи на достатню кількість публікацій на сьогодні залишається не розкритим питання господарських правовідносин з позиції парадигми сучасного господарського та адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Організаційно-господарські правовідносини виступають як специфічний результат впливу норм

господарського права на фактичні відносини, що складаються у процесі організації суспільного виробництва, розподілу та обміну.

Вказані правовідносини трансформують правові норми у права та обов'язки учасників зазначеного процесу, служать правовою формою, в якій повинен здійснюватися і головним чином здійснюється цей процес.

Організаційно-господарські правовідносини виступають центральною ланкою організаційної складової механізму правового регулювання господарської діяльності, "ланкою-посередником" між господарсько-правовими нормами та господарськими відносинами як практичним результатом реалізації цих норм.

Вітчизняні науковці, які представляють науку господарського права, досить одностайні у своїх висновках і характеристиках господарських правовідносин. Ці відносини, на думку О. М. Вінника, дістали таку назву з огляду на притаманні їм спільні специфічні ознаки, а саме:

сфера - економіка (господарювання) різного рівня (державного, територіального, локального);

зміст - безпосереднє здійснення господарської діяльності (виготовлення продукції, виконання робіт, надання послуг) та/або організація/керівництво такою діяльністю;

особливий суб'єктний склад (обов'язковим учасником цих відносин є суб'єкт господарювання - індивідуальний підприємець або господарська організація; крім того, участь у цих відносинах також беруть (можуть брати) споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на підставі відносин власності (частина перша статті 2 Господарського кодексу України [1]));

поєднання майнових та організаційних елементів. Так, створення господарської організації вимагає:

сукупності організаційних дій засновників у формі укладення засновницького договору (якщо засновників двоє і більше), скликання та проведення установчих зборів (у передбачених законом випадках), здійснення державної реєстрації новостворюваної організації, отримання необхідних ліцензій та інших дозволів;

наділення новостворюваної організації необхідною для започаткування та здійснення відповідної (окресленої установчими документами з урахуванням вимог закону) господарської діяльності майновою базою з визначенням правового титулу майна (право власності, право господарського відання чи право оперативного управління, а щодо відокремлених підрозділів - право господарського використання із зазначенням конкретних майнових повноважень суб'єкта цього права);

значний ступінь правового регулювання на рівні актів законодавства в поєднанні з локальним регулюванням, що зумовлено суспільним значенням сфери господарювання, складністю господарських та пов'язаних з ними зв'язків.

На підставі узагальнення вказаних ознак О. М. Вінник у підручнику з господарського права господарські правовідносини визначає як урегульовані нормами права суспільні відносини, котрі виникають у сфері господарювання щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності та/або організації/керівництва такою діяльністю, характеризуються особливим суб'єктним складом, а також поєднанням організаційних та майнових елементів [2, с. 25-26].

Приблизно так само розуміють господарські відносини й інші автори. Наприклад, у підручнику з господарського права В. М. Гайворонський наголошує, що господарські відносини виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності (відносини по горизонталі) та керівництвом нею (відносини по вертикалі - господарсько-управлінські відносини) між організаціями, а також між їх підрозділами й організацією загалом (внутрішньогосподарські відносини) [3, с. 6].

Наведені визначення об'єднують декілька моментів. По-перше, всі вони пронизані ідеєю існування господарського права як самостійної галузі права, норми якої, регулюючи певні види суспільних відносин, надають їм, відповідно, господарсько-правову природу. Тобто тут простежується логічний ланцюжок: суспільні відносини - норма господарського права - господарські правовідносини. По-друге, у змісті господарських правовідносин виділяються окремі їх види: горизонтальні, вертикальні та внутрішньоорганізаційні.

Як визначає В. С. Щербина у своєму підручнику з господарського права, господарське право є системою норм, що регулюють господарські відносини, тобто відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Отже, саме господарські відносини у сфері економіки України і становлять предмет господарського права [4, с. 15].

Виходячи з вищенаведеного, слід визначити відносини, що виникають при здійсненні виробничої і комерційної діяльності, відносинами господарськими, оскільки виробнича і комерційна діяльність тісно пов'язані і становлять у цілому діяльність господарську, яка потребує окремої правової регламентації.

Характерною ознакою господарських відносин, як зазначається в законодавстві, є поєднання в них виробничих, організаційних і внутрішньогосподарських відносин (стаття третя Господарського кодексу України) [5, с. 4].

Господарські відносини являють собою такі відносини між суб'єктами господарювання (підприємствами, підприємцями) і органами управління, між суб'єктами господарювання і державними та громадськими організаціями, що є споживачами продукції, робіт, послуг, які складаються в процесі організації і здійснення господарської діяльності.

Господарські відносини, як предмет регулювання, складаються лише з двох елементів – організаційного (організація виробництва, обігу) і майнового. Сукупність господарських відносин у такому вузькому розумінні є предметом господарського права. За предметом у такому розумінні господарське право

вирізняється з інших галузей права, норми яких діють у сфері господарювання [4, с. 21].

Відповідно до статті першої Господарського кодексу України, господарські правовідносини – це врегульовані нормами господарського права суспільні відносини, що виникають у сфері господарювання у процесі організації та здійснення господарської діяльності [6, с. 3].

Під внутрішньогосподарськими у Господарському кодексі України розуміють відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами. Такі відносини здебільшого упорядковуються за допомогою локальних норм суб'єктів господарювання.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна узагальнити наступні положення.

Господарськими визнаються відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Установлення господарських правовідносин – визначені нормами господарського права юридичні факти, які обумовлюють виникнення господарських правовідносин.

Зміна господарських правовідносин – визначені нормами господарського права юридичні факти, які обумовлюють перетворення структури господарських правовідносин (заміна суб'єкта, предмета, прав та обов'язків сторін).

Припинення господарських правовідносин – визначені нормами господарського права юридичні факти, які обумовлюють закінчення господарських правовідносин.

Груповим (родовим) об'єктом окремих груп таких правовідносин виступають конкретні види господарсько-управлінської діяльності.

Безпосереднім об'єктом окремих організаційно-господарських правовідносин є конкретні відносини з організації, управління або регулювання господарської діяльності, фактичні дії, реальна поведінка його учасників.

Різноманітність господарських відносин зумовлює необхідність їх класифікації (поділу на види за різними критеріями) з різних міркувань:

- нормотворчості (врахування в процесі правового регулювання специфіки певних видів господарських відносин);

- з навчальною метою (вивчення характерних ознак певних видів господарських відносин та пов'язаних з цим особливостей їх правового регулювання):

- для наукових цілей (дослідження певних видів господарських відносин, віднайдення найбільш оптимальних шляхів їх правового регулювання та подання відповідних рекомендацій законодавцеві та практичним працівникам).

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. Редакція від 01.10.2018, підстава - 2258-VIII.

2. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій.- К.: Атіка, 2004. - 624 с.
3. Господарське право України: підручник / за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. - Х.: Право, 2005. - 382 с.
4. Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.
5. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: / О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. - 3-тє вид., переробл. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2012. - 776 с.
6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – [2-е вид., перероб. і допов.] – К.: Юрінком Інтер, 2008.
7. Вінник О. М. Господарське право: навчальний посібник. - 2-ге вид., змін. та доп. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. - 766 с.